

լի յարգի է իբրեւ արմատին աւելի մօտ ու կանոնաւոր. իսկ աղվոր զրելը շատ տգեղ բան է:

Ամեն. — Ամենայն բառին արմատն ըլլալուն համար՝ այսպէս եով պիտի գրուի ուղղականն ու հայցականը, եւ ոչ եջով. եւս առաւել զգուշալի է ամմեն կամ ամմեն գրելը եւ հնչելը՝ իբրեւ խորք բան: Այս մենին կրկնուելուն պատճառ՝ ռամկական հնչում մըն է որ ն տառին վրայ աւելի կերտնայ տեղ տեղ, մանաւանդ երկու ձայնաւորի մէջ գտնուած տառեր. ինչպէս ռմանց « ի փորձութենէն, ի բարկութենէն » ըսելը: Մինչեւ գրոց մէջ ալ մտած է այս սխալը, որով Ստեփանոս անունը ռամկաց հնչելուն պէս Ստեփաննոս ալ գրուած կայ: — Ամեն բառիս ուրիշ հոյովները յոգնակի միայն կը բանին ռամկօրէնին մէջ, այս ինքն « ամենը, ամենուն, ամենէն »:

Այ. — Այս երկրարբատին քաղցրութիւնը ռամկօրէնին մէջ, մանաւանդ Պօլսեցոց լեզուին մէջ կորսուած է՝ յ տառը դուրս ձգուելով. ուստի « այլ, այծ, այս, այդ, այն, հայր, մայր, եղբայր, գայլ, գայր, երբայր, ծայր, փայտ » ըսուելու տեղն եղեր է « ալ, ած, աս, ատ, ան, հար, մար, աղբար, գալ, գար, երբար, ծար, փատ » եւ այլն: — Հայաստանի շատ կողմերը այ վանկին տեղը դրեր են՝ ե, որ պարզ այրէն շատ աւելի փափուկ է. ուստի կըսեն « էլ, էծ, էս, էդ, էն, հէր, մէր, աղբեր, գէլ, ծէր, փէտ » . տեղ տեղ ալ ուր բանձր է. ինչպէս պայծառ ըսելու տեղը ըսեր են պոծառ, գայլ ըսելու տեղ ըսեր են գոլ: — Մեր կարծեօքը՝ աշխարհարաւին մէջ սովորական եղած հոս, հոտ, հոն մակրայներն ալ՝ զրարաւին յայս, յայդ, յայն բառերէն ձեւացած են, իբրեւ քէ « յայս տեղ, յայդ տեղ, յայն տեղ. » ինչպէս որ կըսուի ալ՝ հոստեղս, հոտտեղը: հոնտեղը, եւ Պօլսեցոց լեզուին մէջ կըրեմն, հուսա, հուեա: Երանի քէ շուտով զար այն տառեն որ ըսեինք ասոնց տեղը « աստ, այդր, անդ. այսր, այդր, անդր »:

Լաւ կերտնայ այս երկրարբատին բուն ուղղագրութիւնն ու հնչումը պահել. եւ երէ բայերուն մէջ այս փոփոխութիւնն ընելն առ այժմ խրտեցոյիչ է, գէր հասարակ բառերուն սեպնական փափկութիւնը տալու է իրենց:

Անկաճ. — Այս բառիս ուղիղն ականջ ըլլալուն համար, տառերուն փոխադրութիւնը շտկելը զիւրին եւ վայելուչ է. ուստի հիմա իրաւամբ սովորական դարձեր է ականջ ըսելը:

(Կնացածն ուրիշ անգամ:)

ՄԱՅՐԵՆԻ ԶԱՐ ՕՐԻՆԱԿԻՆ ՎՆԱՍՆԵՐԸ.

(ԽՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ:)

Մեկ մայր մը որ լաւ գիտեար քէ տուած օրինակը որչափ ոյժ ունի տղոցը մտքին վրայ, ու անոնց ատենով աղէկ կամ գէշ ըլլալուն ինչ ատիճանի պատճառ պիտի ըլլայ, անոնց առջեւ մէկ խօսք մը չէր ըսեր, մեկ բան մը չէր ընէր՝ առանց ինքնիրեն մտածելու քէ « Ես այս բանս « կը գրուցեմ կամ կընեմ, բայց պիտի գիտեամ որ « ըսած կամ ըրածս տղոցս մտքէն յախտեան « պիտի չեկէ:

Ա՛հ, այս մտածութիւնը քէ մտնելէս ետքը ինչ պիտի ըսեն ինծի համար, ազնիւ սիրտ ունեցող մարդուն վրայ շատ մեծ ոյժ ունի. այս աշխարհիս նեղութիւնները որչափ կըրերեւան՝ երբոր մշտմտանք քէ ատենով զմեզ մեր գաւկըները կարօտով ու ցաւելով պիտի յիշեն. բայց մեկալ կողմանէ ինչ անտանելի բան է մտածելը քէ ատենով մեր հող դարձած մարմնոյն վրայ անեծքներ կարդացուին. ինչպէս հազար ափսոս պիտի ըսենք մեր ըրածներուն ու ըսածներուն, ինչպէս պիտի սոսկանք այն յախտեանական նախատինքներէն որ մեր ձեռքովը պատրաստած կըլլանք:

Ատենով Փերրպուրկ կեցող Դաղդիոյ դեսպանին ատենադպիրը պարուն Նորլիս իրեն հարս առած էր Ամելիա Սեն-Ֆար անունով օրիորդը: Ասոր մայրը զարգասեր ու անհոգ կին մըն է եղեր. ուստի Ամելիան տղայութենէն ի վեր երես ելած ու խեղեփցած էր: Մեկ շէնքով գիրք մը, մէկ խրատական կամ բարեպաշտական գրուածք մը կարդացած չունէր. քիչ մը բան սորված էր նէ՝ աղիքէն անդիքէն կարդացած կտորերը ուճ բաներէն էր, ան ալ միայն այս մտքով որ տգիտութեանը համար ուրիշներն երեսը վար չառնեն: Միտքը վառվռուն էր, բայց մտածութիւնը խառնափնդոր. անդադար մէկ խօսքէն մեկալը կը ցատքեր. ըսած խօսքերուն ամենեւին ուշ չէր դներ, միայն աս կընայէր որ գրուցածը նոր ու կարգէ դուրս բան մը ըլլայ. որչափ որ սուր ու անակնկալ խօսքեր լսած էր՝ համարձակ դուրս կըրափէր, առանց մտմտալու քէ դիմացիներուն սիրտը կըծակէ, երեսին կըկարմրցընէ. քէպէտ եւ այս ծանր ծանր պակասութիւններուն հետ ընտանի եւ անոյշ բնաւորութիւն մըն ալ

ուներ՝ որով ամենուն սիրտը իրեն կըքաշէր : Պարզ ըսենք, այն տեսակ նորահաս կանանց մէկն էր որ մէկ խօսքը մէկային չէր յարմարեր, եւ օդուն մէջ եղած փոփոխութիւններէն աւելի ստեպ կըփոխուէին իր մտածութիւնները, փափաքները, զգացմունքները :

Ամեյիային վրայ զմայլողներէն մէկն ալ պարօն 'Նորլիս ըսուածն էր, Սերասպուրկցի ազնուական ծնողաց մէկ հատիկ գաւակ, ու Գաղղիոյ տէրութեան դեսպանական գործողութեանցը մէջ շատ վարպետ մարդ : Ասիկայ խիստ շատ անգամ Ամեյիան տեսած ըլլալով ժողովներու եւ ընկերութեանց մէջ, փեսայացաւ անոր : Վրան շատ չանցաւ, հասկըցաւ 'Նորլիս քէ ճշմարիտ է եւ դէր այն խօսքն որ կըսեն քէ « Ամուսնութեան լուծը ամէն բանէ աւելի ծանրացընողը բերեւամիտ ամուսինն է : » Միայն աս կայ որ Ամեյիան իր ընկերը խարած չէր. բերեւօրիկութիւնը այնպէս ճանչցուած էր ամէն տեղ որ 'Նորլիս աւելորդ կըսեալէր անոր համար խօսք մը ընկը, եւ Ամեյիան ինքն ալ ըսած էր քէ իմ բնութիւնս ասանկ է. ուստի քանի որ կնոջը անձոնի գործողութիւնները վերջի ծայրը չէին հասած՝ էրիկը համբերութիւնը ձեռք առած՝ կընրստէր կըծիծաղէր վրան : Գանգատ մըն ալ ուզէր ընել նէ՝ որո՞ւ պիտի ընէր. գիտէր որ ամէն մարդ զինքը ծաղր պիտի ընէ : Բաղդը բանեցաւ որ այն միջոցին իրեն սիրտը քիչ մը հանգչեցաւ. վասն զի աղջիկ գաւակ մը ունեցաւ Ամեյիան, եւ անունը 'Նոյեմի դրին : Մայրը ուզեց որ ինքը կար տայ գաւակին, եւ այնչափ սէր կապեց աղջկանը վրայ որ բոլոր օրը անոր հետ կանցընէր. ուր մնաց այն ծիծառնիկն որ անդադար բոջըտելու վրայ էր. աղանի մը դարձեր էր հեղ ու հաւատարիմ, որ զիշեր ցորկի քեւերովը պահպանութիւն կընէր իր սիրելի ձագուկին : Այլ պարօն 'Նորլիսին ալ ուրախութեանը չափ չկար. հայրութեանը վրայ գոհ, փեսայութեանն ալ գոհ, երանի կուտար ինքնիրեն որ ընտրութեանը մէջ սխալմունք մը չէ ըրած : Բայց 'Նոյեմին կարեն կտրուած չկտրուած, այն հաւատարիմ աղանին նորէն սկսաւ բոջըտիլ :

'Նոյեմին երեք տարին նոր լմընցուցեր էր՝ երբոր պարօն 'Նորլիսին հրաման եղաւ որ Փեքրպուրկ երբայ : Մինչեւ այն ատեն՝ տեսնելով որ կնոջը բնաւորութիւնը փոխելուն հնարը չկայ՝ ուզէր չուզէր համբերէր էր խոնհմութեամբ, որպէս զի ուրիշներուն ալ բերանը չիյնայ. բայց երբ պէտք եղաւ որ ինքը հեռանայ քովէն, մտածեց որ ճար մը ընէ, աղջիկն ալ մօրը չար օրինակէն հեռացընէ : Սերաս-

պուրկին մէջ մամ մը ուներ՝ կոմսուհի Մերվիլ անունով՝ շատ ստրկի տէր. 'Նորլիս ըսաւ իր ընկերոջը քէ մամս ինծի լաւ ժառանգութիւն մը պիտի բողու, բայց կուզէ որ ես Փեքրպուրկ գնացած ատենս իր բոռան գաւակը քովը մնայ : Այս բանս Ամեյիային որչափ ծանր ալ եկաւ նէ, չէ չըսաւ. քիչ մը արտասուք բափեց, ու դրաւ ճամբեց աղջիկը հօրը հետ. միտքը դրէր էր քէ հարկաւ տասնընիւկ օրէն աւելի պիտի չանցնի, նորէն պիտի տեսնէ իր սիրուն գաւակը, որ արդէն սկսեր էր իր մօրը կերպարանքը եւ վնասվածութիւն բնաւորութիւնը վրան երեւցընել : Ամիս անցաւ. պարօն 'Նորլիս Փեքրպուրկ հասնելէն ետեւ բուռը մը գրեց կնոջը. անոր մէջ՝ աղջիկը հեռացընելուն պատճառը ծածուկ պահելու համար կըսէր քէ իմ պատուական մամս այնպէս սաստիկ սէր մը կապեց 'Նոյեմիկին վրայ որ խօսք առաւ ինծմէ քիչ մը ատեն զինքը իր քովը ձգելու՝ որ ձերութեանը մխիթարանք եւ ուրախութիւն ըլլայ. ես ալ չկրցայ՝ կըսէր՝ կոմսուհուն սիրտը կտարիւ այն միտակութեանը մէջ, մակաւանդ որ քովիններն ալ բոլոր հեռաւոր եւ օտար անձինք են ու անոր ստրկին վրայ աչք տնկած են :

Ընկերոջը երբայէն ետեւ Ամեյիան ինքզինքը բոլորովին տնէ տուն պտըտելու տուաւ ու զուարճութեանց ծովուն մէջ սկսաւ լողալ. բնութեանը բերեւութենէն՝ գաւակին իրմէ հեռանայն ալ շուտով մոռցաւ : Առջի բերան քանի մը խօսքեր ըսաւ որ իր տղուն կարօտցած մայր մը ի հարկէ կըզրուցէ. ետքը սկսաւ ըսել քէ գիտեմ որ 'Նոյեմիկս Սերասպուրկ ալ մնայ նէ՝ գէշ չըլլար, առողջութեանը համար ալ լաւ է հոն կենայ՝ քան քէ Փարիզ գայ՝. վերջապէս վեր կըզարներ՝ վար կըզարներ, կըտեսներ որ աղջկանը իր քով չգտնուիլն աւելի լաւ է, որովհետեւ աղջկանը աչքէն հեռու ըլլալովը՝ իր սովորական գրօսանքներէն ետ կենալու պատճառ չէր ունենար. աս ալ կըմոմտար քէ գաւակս Մերվիլ կոմսուհուն քովը քանի որ ուշանայ՝ այնչափ անոր սիրտը կըվատարկի, որով կոմսուհին ալ իրեն իյնալու հարստութիւնը ուրիշներուն չձգէր : Վասն զի մեր ատենի կնիկ մարդկանցմէ ոմանց սրտին մէջ ստրկի սէրը այնչափ է որ կրնայ մինչեւ բնութեան ամենաքաղցր զգացմունքներն ալ խղզիլ. իրացընէ այնչափ տեսակ տեսակ ծախքեր ալ կընեն որ իրաւունք ունին վախճալու որ չըլլայ քէ ստակնին չկարենան բաւեցընել :

Ասանկով տարիներ անցաւ, Ամեյիան իր աղջկանը երեսը չտեսաւ. բայց կոմսուհին շատ անգամ իրեն բուռը կըզրէր, աղջկանն ինչպէս ըլլալը կի-

մացըներ, 'նոյեմին ալ քիչ ատենէն սկսաւ ինքը գիր գրել. վասն զի այնպիսի պատուական խարունի մը ձեռք էր որ քիչ ատենէն ամէն բանի մէջ շուտ շուտ առաջ գնաց, ու բարեպաշտ եւ բարեկիրք դաստիարակութիւն մը ունեցաւ: Այն միջոցին պարոն 'նորլիս Փարիզ դարձաւ քանի մը ամսուան համար, բայց 'նոյեմին հետը չբերաւ. Ամեյիային սիրտը շատ նեղացաւ այս բանիս, մինչեւ կասկածի ալ գնաց թէ չեն ուզեր որ իր աղջկան կրթութիւնը ինքը տայ. վերջապէս չդիմացաւ, ձայնը բարձրացուց, վաղը կերբամ աղջիկս կոմսուհոյն ձեռքէն կառնեմ ըսաւ: Սակայն ընկերը խօսք հասկըցուց անոր, սիրտը առաւ՝ ըսելով թէ այն պատուական խարունը այնպիսի սէր մը ձգեր է իր բոռնեկին վրայ որ չկրնար անկէջ գատուիլ. աս ալ կայ որ, ըսաւ, մեր աղջկանը առջեւ փառաւոր բաղդ մը կայ, նայինք որ ձեռքէ չհանենք. վասն զի մամս զինքը Տարմանքիէր կոմսին հետ կարգելու միտք ունի որ անուանի գորավար է, եւ ատենով իր հօրը տեղը բռնելով սեպուն պիտի ըլլայ: Ամեյիային սրտին մէջ հպարտութիւնն ու փառասիրութիւնը բնութեան ձայնը խղղեցին. մտածեց թէ ինչ երջանկութիւն պիտի ըլլայ իրեն՝ երբ որ մը իր աղջիկը սեպունի մը հարս եղած տեսնէ, որով կարենայ բազաւորին պայատն ալ երեսնալ. ուստի յանձն առաւ որ 'նոյեմին իր մեծ մամուն քով մնայ մինչեւ որ կարգելու ատենը հասնի. միայն թէ այս աղէկ գիտցիր, ըսաւ երկանը, որ ամէն անգամ որ դուն Ռուսաստան դառնաս, ես ալ պիտի երբամ քիչ մը ատեն աղջկանս քով անցընեմ:

'Նորլիս նայեցաւ որ մէկ մօր մը այսպիսի իրաւացի բաղձանքին չէ ըսել չըլլար. ուստի շատ անգամ Սրբասպարկ տարաւ զինքը: Ամեյիան ամէն անգամ կրտսեներ որ իր 'նոյեմիկը քանի կերբայ աւելի համեստ կըլլայ, միանգամայն գիտուն՝ առանց բերեամտութեան, եւ չերմեռանդ՝ առանց կրօնամոյութեան. ըսել է թէ բարեպաշտութիւնը սրտին մէջ խորունկ արմատներ ձգեր էր կոմսուհոյն խրատներովը: 'Նոյն կոմսուհին սէր չէր մնար որ Ամեյիային ալ չցուցըներ. պատիւներ, ընծաներ, հարկիքներ. բերեսօյիկ Ամեյիան այն հարկիքներուն մէջ ինքզինքը մոռցածի պէս՝ այնպիսի համարձակութիւններ կրներ որ երկանը մամուն աջքին չէին կրնար չգարնել. բայց ճշմարիտ ջերմեռանդները ներողամիտ ալ կըլլան. ուստի Մերվիլ տիկինը միշտ առաջինը կըլլար իր հարսին պակասութիւնները պարտրկելու. հարսն ալ քիչ ատենէն ձանձրացաւ այնպիսի տան մը մէջ կենալէն՝ ուր որ չէր կրնար իր խնթովսեղատ սովո-

րութիւններուն ետեւէն ըլլալ: Մնաս բարով ըսաւ 'նոյեմիկին ու դարձաւ Փարիզ, միտքը ղենելով թէ որ մը երբ զինքն ալ իր քովը բերէ՝ վրայէն այն դրսեցիի պակասութիւնները բոլոր շտկէ վերջընէ:

Այն սպասած օրը իր կարծածէն ալ շուտ եկաւ հասաւ, վասն զի Մերվիլ կոմսուհին կարճ հիւանդութեամբ մը վախճանեցաւ. մինչեւ վերջի շունչը 'նոյեմիին վրայ հոգ կրներ, ու քանի որ կըմըտածէր թէ այնպիսի մօր մը ձեռք պիտի մնայ աղջիկը՝ կըսոսկար կըսարսափէր: Վերջապէս 'նոյեմիին գրկին մէջ հոգին աւանդեց, ապսպրելով իր արդիւնաւոր ու հաւատարիմ սենեկապետին, ու անկէ խօսք առնելով որ 'նոյեմիին քովէն չգատուի, ու երբ հայրը Փերբալուրկէն դառնայ՝ անոր ձեռքը յանձնէ: Սենեկապետը խօսքին վրայ կեցաւ. բոլոր սրտանց ամէն տեսակ ծառայութիւն կրներ 'նոյեմիին, ոչ միայն իբրեւ պարտքը կատարելով, հապանաւս բնական յօժարութեամբ. վասն զի այն հրեշտականման աղջիկը իր աջքին առջեւը մեծցեր էր, եւ քանի որ առջի տիկնոջը բարեգործութիւններն ու անուշ բարեպաշտութիւնը անոր վրայ ալ կըտեսներ՝ սիրտը կըբացուէր. ուստի միտքը դրած էր թէ բնաւ մէկը չկրնար այն սրբազան աւանդը իր ձեռքէն յափշտակել առնուլ:

Բայց շատ չանցաւ, Ամեյիան Սրբասպարկ գնաց. երկանը գործակալին հետ ալ այնպէս խօսք դրաւ որ ժառանգութեան գործադրութիւնները կարգի դրուելուն պէս 'նոյեմին ալ տուն դառնայ: Խեղճ Ժերմէնը (ծերունի սենեկապետին անունն այս էր) շատ դժմ կեցաւ այս բանիս, կոմսուհին մեռնելու ատեն ինծի ասանկ չապըսպրեց ըսելով. բայց ո՞վ մտիկ կըներ իրեն: Ձեռքը ամենեւին գրուածք մը չունենալէն գատ, մօր մը ձեռքէն գաւախն առնելը կարելի բան չէր. այսչափ միայն կըցաւ ընել որ 'նոյեմիին հետ մեկտեղ ինքն ալ Փարիզ երբայ ու անոր յատուկ սենեկապետ ինքն ըլլայ:

Ասանկով 'նոյեմին խելքէն մտքէն չանցած ատեն՝ Սրբասպարկէն մօրը տունը գնաց, եւ յանկարծակի բոլոր իրեն սովորութիւնները՝ վարժութիւնները փոխուեցան: Առաջ որ առաւօտները ճիշդ ժամը եօթնին կեկէր անկողինէն, անկէջ ետքը տասնէն առաջ մօրը բնակարանէն անցնիլ չէր կրնար. նախաճաշիկը տասըմէկին հազիւ թէ կրներ, ուստի ոչ երբէք կեսօրէն առաջ կրնար եկեղեցին երբայ: Հաւատարիմ Ժերմէնը չըլլար նէ՝ տօնի օրեր այն բարեպաշտական պարտքէն ալ ետ պիտի մնար: Ծան մէջի ուրիշ ամէն ծառաները կըխնտային 'նոյեմիին վրայ որ

ժերմենին հետ եկեղեցի կերբայ. այն բաւական չէր, մօրը կողմանէ ալ արգելքներ ունեցաւ. պետք եղաւ որ մեծ տօներուն միայն եկեղեցի երթալով գոհ ըլլայ. կըջանար որ այն օրերը երեկոյեան ժամերգութեան ալ երբայ. բայց ճար չէր ըլլար, վասն զի մայրը ճիշդ նոյն տօներին կընդունէր այն հիւրերն որ իր տունը կերակուրի հրաւիրուած կըլլային. Նոյեմին ալ պետք էր զանոնք հարկելու օգնէր մօրը, անով մարդու հետ վարուիլ սորվէր, ու Փարիզու բարակ բարակ սովորութիւններուն վարժէր: Ասանկով ուզէր չուզէր՝ պետք եղաւ որ մօրը հետեւի. անիկայ ալ առաւօտը ուշ ելլելով, կէսօրէն մէկ ժամ ետքը հագլիւ կերբար եկեղեցին՝ վերջին պատարագ մը տեսնելու:

Նոյեմին այն փոփոխութիւններուն վարժելու համար առջի բերան նեղութիւն ալ կըքաշէր նե՛կամաց կամաց սովբեցաւ. ետքը պետք եղաւ որ հագուստի ու զարդարանքի կողմանէ ալ կերպը փոխէ ու մօրը նմանի: Սրբասպօրկէն հետը բերած հագուստները ալ իրեն չէին յարմարիր. անոնց ձեւը հին ու կոպիտ կերեսնար, մեջքերը լայն, բեւերը երկայն. պետք էր որ Փարիզու նորելուկ բարակութիւններուն համեմատ բաներ ըլլային հագածները. ուստի առին զինքը Փարիզու ամենն անուանի դերձակին տարին, անիկայ ալ Նոյեմին զլիսէն մինչեւ ոտքը մէկ ձեռք մը նոր հագուստ կտրեց, եւ նեղկուկ կրծակապ մը շինեց: Նոյեմին տեսաւ որ այն հագուստները շատ նեղութիւն կուտան իրեն, բայց մէկ կողմանէ ալ անոնց աղօրութեանն ու ձեւին չէր կրնար ջնաւնիլ. սկսաւ ըսել քէ իրաւ որ մարդուս տեսքը դուրս ցատքեցընող հագուստի կողմանէ Փարիզու պէս տեղ չկայ աշխարհիս երեսը: Բիջ ատենէն բամբակէ գուրպանները ձգեց, սկսաւ մետաքսէ հագնիլ. այծու կաշիէ շինուած ոտքի ամանները բողուց, ձերմակ կերպասէ մուճակներ հագաւ. վերջապէս խելքը միտքը տուաւ իր մօրը նման ըլլալու, անոր պէս շարժմունքներով քայլելու, անոր պէս կոտորտուելու, անոր պէս աջուրները մէկդիէն մէկալ դին դարձընելու..... Մէկ բան մը միայն կար մօրը վրան որ Նոյեմին սիրտ չէր ըներ նմանն ընելու. այսինքն վիզը ուսերը բաց պահել: Շատ անգամ, եւ մինչեւ ուրիշներու առջեւ ալ՝ այն անխոհեմ մայրը ծաղր կընէր իր աղջիկը՝ « սա խղճահար մարապետին » նայեցէք ըսելով. ինչ գեղեցիկ շարեր ու քերեւ շալեր ալ կուտար անոր որ հագուի սրգուի. բայց Նոյեմին հաստ բաշկինակով մը միշտ աղէկ մը կըպատատուէր: Այս բանիս համար ինչէն քաշեց մօրը ձեռքէն, ինչ սիրտ

ծակող խօսքեր լսեց... այնչափ որ « խղճահար մարապետ » ըսուելէն ալ ձանձրացաւ, եւ օր մը որ մէկ մեծ ժողով մը կար իրենց տանը մեջ, հաստ բաշկինակին տեղը ամենաբարակ շար մը վիզը ձգած՝ ուրախութեամբ ու ամբընալով մը մօրը քով մօտեցաւ, « Մայրիկ, հիմա ինչպէս եմ » ըսաւ: Անխելք մայրն ալ՝ իբր քէ մեծ յաղթութիւն մը ըրած ըլլար՝ սկսաւ աղջիկը շոյել, գովել, « ինչ եւ իցէ՛ վերջապէս ճամբայ եկար սիրելի գաւալս, դրսեցիի կոպտութիւնները ձգեցիր, փարիզեցի դարձար » ըսելով, առաւ աղջիկը մեծ դանդիմար տարաւ ուրախութեամբ. անիկայ ալ չէր գիտեր քէ ինչպէս շփանայ որ կըցաւ ինքզինքը մօրը հաւնեցընել: Մէկմայ տեսնես որ դանդիմար դոնէն դուրս ծերուկ ժերմենը կեցեր է. անիկայ համեստ Նոյեմին վրայ այն նոր տեսակ բաց զարդարանքը տեսածին պէս « Ա՛խ ըսաւ. իմ խեղճ խաբունս հիմա ողջ ըլլար ու տեսներ... » Այս խօսքը նետի պէս ծակեց Նոյեմին սիրտը, բայց քիչ ատենէն այնպէս ընկղմեցաւ զրօսանքի եւ զուարճութեանց մեջ որ այն լսածը մոռցաւ զնաց: Աջուրները անդադար մօրը վրայ էին որ չըլլայ քէ անոր ըրած կոտորտուածքներէն բան մը պակաս մնայ որ ինքն ալ չընէ: Առաւօտը լուսնալու մօտեցաւ, ժողովը արձկուեցաւ. Նոյեմին ալ յոգնած դադրած՝ քաշուեցաւ սենեակն որ քնանայ հանգչի, եւ այն առաջին անգամն էր որ իրիկուան աղօթքն ալ չըրաւ:

Երկրորդ օրը մեծ տօն էր, Նոյեմին կէսօրը ելաւ ու եկեղեցի երթալը մտքէն անգամ չանցուց. եւ մօրը հետ Պուլօյնի անտառ ըսուած հասարակաց զրօսարանը գնաց պտրտելու հագուած կապուած, այնպէս որ ամէն տեսնող կանկ կտոներ կընայէր վրանին ու « մայր ու աղջիկ իրարմէ վար չեն մնար » կըսէր: Հոն տեսաւ Նոյեմի որ շատ մը աղջիկներ ամագոնակ ըսուած երկայն ու սեւ հագուստը հագած ու ձի հեծած կըգուարճանան, ուստի մօրը յորդորանքովը ձի հեծնալու դաս սկսաւ առնուլ: Աս բաներս տեսնելով ծերուկ ժերմենը՝ գլուխը շարժելով կըսէր քրին տակէն. « Ա՛խ, հիմա խեղճ խաբունս ողջ ըլլար ու տեսնար: »

Կերպ մը՝ շարժմունք մը չբողուց Նոյեմին իր մօրը վրայ որ ինքն ալ չընէ. ուստի մօրը պէս բարձր ձայնով կըծիծաղէր, մօրը պէս՝ հետը խօսողին ալ կանջէն վար կը փափրսար. մօրը պէս՝ քաղաքական խնդիրներու վրայ խօսք եղած ատեն խոշոր խոշոր կըջարդէր. մօրը պէս մէկուն մէկալին վրայ արհամարհանօք ու ծաղրածութեամբ կըխօսէր: Բոլոր յանցանքը մօրն էր, խեղճ աղջիկը ինչ ընէ, խա-

բուեցաւ անկեց. բայց այն խարուիլը բոյոր կենացը մէջ բշուառ ըլլալուն պատճառ եղաւ :

Այն ատենները Տարմանքիէր գօրապետը իր հասակէն վեր մեծամեծ քաջութիւններ ընելով՝ Գաղղիոյ պարծանքը աւելցրնելու հետ էր : Երկու տարի կար որ հրեշտականման Նոյեմին հետ մնացեր էր. ուստի սաստիկ կարօտցեր էր զինքը տեսնելու, մանաւանդ որ անիկայ իրեն հետ նշանուածի պէս էր : Հարկաւոր նամակ մը ուներ որ ձեռքովը պիտի տանէր Փարիզ՝ պատերազմի ոստիկանին պիտի յանձնէր. այն աոիբը ձեռքէ ջնանելով՝ Ամելիային տունը հանդիպեցաւ. ըսին իրեն քէ տունը մարդ չկայ, վասն զի խարուեր աղջկանը հետ Պուլոյնի անտառը գնացեր է : Ինքը քսանըջորս ժամէն աւելի չէր կրնար Փարիզ ուշանալ. ուստի շուտ մը ձին հեծաւ ու շիտակ այն անտառը գնաց, հաստատ միտքը դրած ըլլալով որ Նոյեմին տեսնելուն պէս պիտի ճանչնայ : Հոն մօտենալէն ետեւ՝ ձին սկսաւ կամաց կամաց քալըցրնել, ու առջեւէն անցնող կառքերուն մէջ աչքը տնկած կրնայէր. համեստ՝ վախկոտ ու ամբշկոտ օրիորդ մը տեսնելուն պէս՝ անա ինքն է կրսեր, բայց շուտ մը կիմանար որ խարուեր է, քիչ մըն ալ առաջ կերբար : Այսպէսով մինչեւ անտառը գնաց հասաւ : Այն օրը մայիս ամսուն առջի օրերէն մէկն էր, անոր համար անտառին մէջ խիստ շատ մարդ պտըտելու գնացեր էր : Տարմանքիէր յոգնեցաւ առիս անդին նայելէն. ձին պահապանի մը յանձնեց, ու սկսաւ քովընտի եղած ծառատունկին ճամբաներուն մէջ քալել բազմութեանը հետ մեկտեղ : Մէյմալ նայիս՝ հեռուանց մէկ փոշի մըն էր ելաւ. ամեն մարդ սկսաւ դէպ ի այն՝ կողմը նայիլ, վասն զի կարգէ դուրս արշաւանք կամ ձիւնքաց մըն էր : Տարմանքիէր նայեցաւ տեսաւ որ տասնըվեց տասնընօրը տարեկան օրիորդին մէկը փառաւոր ամագոնակ մը հագած ու անգղիացի ձիու մը վրայ հեծած, չորս դիէն ալ վեց ձիաւոր երիտասարդ, սանձարձակ կերպով վազելով կուգայ : Կրնայի Տարմանքիէր, կարծեմ քէ սա . . . չկրնար ըլլալ՝ կրսէ մտքէն. այն ամբշկոտ ու վախկոտ Նոյեմին ինչպէս այն օրիորդն ըլլայ որ երեսին ջուրը կորսնցնուցածին մէկն է : Բայց կերպարանքը նոյն հրեշտակային կերպարանքն է կրսէ, հասակը նոյն, նայուածքը նոյն. . . » Ասոր նման մտածութիւններու մէջ տանջուած ատենը՝ մէյմըն ալ քովիններէն մէկը ելաւ ըսաւ քէ « Ասիկայ պարուն Նորլիսի անուանի աղջիկն է որ ամեն տեղ կըգտնուի : » Անդիէն մէկն ալ « Խենք է ուրեմն ատոր մայրն որ այդպէս բողեր է որ աղջիկը ուր

ուգէ պտըտի » ըսաւ : Զղիմացաւ Տարմանքիէր, դարձաւ ինքն ալ քովիններուն, « Ի՞նչ կրսէք » ըսաւ, պարուն Նորլիսի աղջիկն է անիկայ : — Հնապա, ըսին. Փերրպուրկի դեսպանատան ատենադպրին մէկնատիկ աղջիկն է. . . » Այս խօսքերէն Տարմանքիէր կայծակէ գարնուածի պէս շուարեցաւ մնաց. ձին հեծաւ, բոջունի պէս վազըցրնելով՝ Նորլիս խարունին տունը գնաց : Մէյմալ ներս մտնէ նայի որ Նոյեմին դեռ ամագոնակը ջնանած՝ կեցեր մօրը իր զլիւն անցածները կըպատմէ. անիկայ ալ՝ որ նոյն հագուստը հագած՝ դէպ ի ուրիշ մէկ կողմը արշաւեր էր՝ բարձր ձայնով կըծիծաղի : Տարմանքիէրը տեսնելուն պէս՝ Ամելիան ուրախութեամբ մը « Աղէկ հասար » ըսաւ ծիծաղելով. եկուր սա քերեսօյիկ աղջկանս նայէ ինչպէս քիբը կախեր է. . . ես ասիկայ Պուլոյնի անտառը տարի որ ձի հեծնայ. ասիկայ առջեւէն սանձարձակ գնացած ատենը, ես որ ետեւէն գեղեցիկ անգղիացի ձիու մը վրայ հեծած կերբայի՝ յանկարծակի ձիուս սանձը դարձուցի, շիտակ Փարիզ դարձայ : Այս մեր վախկոտ ամագոնը կարծէ եղեր քէ ես ալ ետեւէն գալու վրայ եմ. շատ մը երբալէն ետեւ դառնայ նայի որ մինակ մնացեր է. վայ՝ աս ինչ ձիւն էր որ զլիսուս եկաւ, հիմա ինչ պիտի ընեմ ըսելով, դառնայ տրտում տխուր ձին վազըցրնելով վրաս հասնի. ասկեց աւելի տղայութիւն կրնայ ըլլալ : » Անխոհեմ խարունին ըրած պատմութենէն քիչ մը սիրտ առաւ Տարմանքիէր. վասն զի տեսաւ որ այն անշընորձ գործողութեան զլիսաւոր պատճառ Նոյեմին չէ եղեր. մօրը ետեւէն հասնելու համար է եղեր որ անանկ առանց աչ ու ձախ նայելու՝ բազմութեան մէջէն վազեր անցեր է : Խօսքը փոխեց, իրեն յանձնուած պաշտօնին վրայ խօսեցաւ, այս օրերս գնդապետութեան աստիճանին հասցայ ըսաւ, ու այս իրիկուն նորէն ճամբայ պիտի ելլեմ որ բանակը դառնամ : « Անանկ է նե այսօրուան կերակուրը մեզի հետ կուտես, ըսաւ խարունը. բոյոր մեր բարեկամներն ալ պիտի հրաւիրեմ : » Ուստի փառաւոր հարկիք մը պատրաստել տուաւ, եւ որչափ անուանի ու անխոհեմ խարուններ որ կային՝ կերակրի հրաւիրեց. նմանապէս ինքնանաւան գիտուններ, գոռոզ դեսպաններ, բանի ջնանող արհեստագետներ, անկուշտ հացկատակներ . . . Տարմանքիէր այն խառնափնդորութեան մէջ անդադար Նոյեմին շարժմունքները կըդիտէր. կընայէր որ առջի անկեղծ՝ ամբշկոտ Նոյեմին չէ որ Սրբասպուրկ տեսեր էր ատենով. սակայն իր սէրը անոր վրայէն չպակսելով՝ կըմտածէր քէ արդեօք ինչ ընէ որ մօրը տուած չար օրինակին

վտանգներն ազատ պահե զինքը. ուստի ճամբայ ելլելու ատենը Նոյեմբին ըստ կամացուկ մը. « Այս ուր էր քե Մերվիլ կոմսունին ողջ ըլլար հիմա: »

Այս խօսքը՝ որ ծերուկ Ժերմենին անդադար բերանն էր՝ Նոյեմբին մինչեւ սրտին խորունկը բափանցեց. վասն զի գիտէր քե այն իրեն տղայութեան ատենէն սիրելի եղած քաջ բարեկամը՝ Պուլյօյնի անտառին մէջ տեսածը չէր կրնար մոռնալ: Այն օրէն սկսաւ Նոյեմբի ամէն կողմանէ իր վարքը շտկելու աշխատիլ. եւ ամէն բանէ առաջ՝ տկարութիւնը պատճառանք բռնելով՝ մօրը հետ առդիս անդին պարապ պտըտելէն ետ կեցաւ. ետքն ալ շատ դժուարութեամբ կրցաւ կամաց կամաց հարկիքներէ քաշուիլ, ու միայն իր մօրը ամէն երեք-շաբթի օրերը ըրած փառաւոր ժողովքներուն մէջ երեւնալ: Հոն ժողովուող երեսելի մարդկանց մէկն ալ Թիանժ անունով դերակոմսն էր, բազաւորին սիրելի ոստիկաններէն մէկուն եղբօրորդին, Գաղղիոյ ազնուական ցեղերէն մէկուն ալ մէկ հատիկ ժառանգ. կտրիճ մարդ, վարմունքը անոյշ, շարժուածքը կրակոտ, բայց միանգամայն գոռոզ, առնուող, ինքնահաւան, բերեւամիտ, ամենուն հետ կռիւ ընող եւ ամենեւին ուրիշի խօսքին տակը մնալ չուող:

Այս Թիանժ գնդապետը Նոյեմբին շատ պատիւ կրէր: Օր մըն ալ մեծ հարկիք մը ըրաւ իր հօրեղբօրը պալատին մէջ, ու Ամելիան ալ Նոյեմբին հետ մեկտեղ հրաւիրեց. ամէն մարդ առաջուց իմացեր էր քե այն հարկիքին մէջ վիճակ ալ պիտի հանուի, եւ ամէն խաբուն մշտմէկ ընծայ պիտի ընդունի: Նոյեմբին ձեռքէն եկածին չափ աշխատեցաւ որ այն հարկիքին չերբայ. բայց մայրը հասկըցուց իրեն քե այն նախատինքը ոստիկանին կերբայ, որովհետեւ անոր անունովն է հարկիքը: Խեղճ Նոյեմբին վախեցաւ որ իր հօրը վնաս մը չըլլայ իր պատճառաւ. եղաւ գնաց մօրը հետ հարկիքին, եւ վիճակին ատենը Նոյեմբին գեղեցիկ վզնոց մը եղաւ. եւ որովհետեւ ամէն խաբուն իրեն եղած բանը մէկէն կրնագներ կամ կրկապեր վրան, պետք եղաւ որ Նոյեմբին ալ վզնոցը առնու Թիանժին ձեռքէն ու իր վիզը կապէ: Ասոր վրայ որչափ որ Նոյեմբին ամբլցաւ, մայրն այնչափ կուրախանար. ուրիշ խաբուներն ալ նախանձելով մը իրարու ականջէն վար կը փափրսային քե նշանը տրուած ու առնուածի պէս բան մը եղաւ: Բայց Նոյեմբին տուն դառնալուն պէս՝ հանեց վզնոցը, սնտուկի մը տակը պահեց, եւ միտքը դրաւ որ յախտեան վիզը չանցընէ: Կամաց կամաց հասկըցաւ քե մայրը քեպետ զինքը շատ կը-

սիրէ, բայց շատ ալ վնաս կրնէ իրեն. աչքը չորս բացեր էր որ չըլլայ քե ուրիշներուն բերանն իյնայ, եւ անդադար կաշխատէր որ մօրը աւրածներն ինքը շտկէ:

Ամելիան օր չէր ըլլար որ իր աղջկանը երեսին չզարներ այն քաշուածութիւնն որ նորէն սկսեր էր ձեռք առնուլ. Թիանժ դերակոմսը մօրմէն ալ աւելի կ'առնուէր Նոյեմբին վրայ տեսած պաղութենէն, բայց ամենեւին չէր կրնար դարձընել Նոյեմբին միտքը:

Այն օրերը Գաղղիացիք փառաւոր յաղթութիւն մը ըրեր էին իրենց թշնամեացը դէմ. դերակոմսին հօրեղբայրն ալ ստիպուեցաւ մեծ հարկիք մը ընելու, եւ ուրիշ ատենի պէս՝ այն անգամ ալ իրեն յանձնեց հարկիքին հոգը: Նոյեմբին այն անգամուն աւելի ալ դժուարութեամբ յանձն առաւ մօրը հետ հոն երբայ. իսկ վիճակով իրեն եղած վզնոցն ամենեւին չէր ուզեր դնել. բայց մայրը այնչափ խրատ՝ այնչափ աղաջանք՝ այնչափ յանդիմանութիւն ըրաւ խեղճ աղջկան որ պետք եղաւ որ վզնոցը դնէ վիզը: Հարկիքին մէջ գտնուողներուն ամենուն աչքն ալ այն ականակուտ վզնոցին վրայ մնաց. որը կը գովէր, որն ալ նախանձէն վար կը զարներ. մինչեւ ինքն իսկ դերակոմսը սկսաւ պարծենալ քե այն վզնոցը եւ իմ ձեռօքս տուէր եմ օրիորդին՝ իրեն իրեն նշան: Անդիէն մէկը կրակոտ աջուրներով ու կտրուկ ձայնով մը ըսաւ քե « Այդ օրիորդը ուրիշէ նշան առած չունի: » Թիանժ նայեցաւ մարդուն երեսը, « Իրան կըսես » ըսաւ հեզնելով: Պատասխան տուաւ մէկալը քե « Միայն օրինաւոր նշանն է որ ատիկայ կրնայ ընդունիլ. եւ քե որ մէկը յանդգնի այս խօսքիս վրայ տարակուսելու, պատրաստ եմ հիմակուրենէ հասկըցընելու իրեն: » Ըսել կուգէր քե մենամարտութեան կելլեմ անոր հետ, ինչպէս որ այնպիսի տաքզլովս երիտասարդաց պարսաւելի մէկ սովորութիւնն էր այն ատենները: — Կընդունիմ առաջարկութիւնդ, ըսաւ Թիանժ. ուր կուգես, եւ ո՞ր ատեն: — Վաղը առաւօտ ժամը տասնին՝ Պուլյօյնի անտառը: — Մէկ վայրկեան մըն ալ սպասել չեմ տար քեզի: — Ասոր չեմ տարակուսիր: — Զէնքդ: — Սուր, որ ամենայն գաղղիացի սպայից գնեքն է: » Օտարականը աս ըսաւ ու քաշուեցաւ գնաց:

Երկրորդ օրը երկու երիտասարդներն իրենց վկաներովը դիմացէ դիմաց եղան. վկաները ստիպեցին զիրենք որ զարնուէին առաջ անունին ու վիճակին յայտնեն. « Ես Թիանժ դերակոմսն եմ, ըսաւ մէկը, պատերազմի ոստիկանին եղբօրորդին: — Ես ալ Տարմանրիէր գնդապետն եմ՝

Գաղղիոյ սեպուհի մը որդի: — Ուրեմն կրնանք մեր պատուովը իրարու դէմ ելլել: » Դերակոմսը առջի բերան կտրճութեամբ յարձրկեցաւ, բայց շուտ մը հարուած մը առաւ իր ոտիսէն կուրծքին ու արիւնջուայ եղած վար ընկաւ. աջուրները մըրնցան, ու երեսին գոյնը պատ դարձաւ: Տարմանքիւր քիչ մը ատեն անոր օգնելու աշխատեցին ետեւ՝ կարծեց քէ մեռեր է, աղաչեց քովիններուն որ պետք եղած բաները հոգան, ու ինքը շուտ մը տուն գնաց. գիտէր որ մեծ շփոթութիւն պիտի իյնայ Փարիզու մէջ՝ քէ որ իրացընէ դերակոմսը մեռնի, միտքը դրաւ որ ձգէ փախչի, Գաղղիայէն հեռանայ: Միայն քէ ճամբայ ելլելէն առաջ ուզեց որ Նոյեմիին հետ տեսնուի ու ետքի բարեւը տայ անոր: Ելաւ գնաց պարոն Նորլիսին տունը. տեսաւ որ բաղդէն Ամելիան դուրս ելեր է, իրիկունն ալ քեատրոն պիտի երթայ, իսկ Նոյեմին մինակ է: Մերունի ժերմէնը Տարմանքիւրն առաւ՝ քովը տարաւ. Նոյեմին կարծեց քէ նոր եկեր է բանակէն, բայց Տարմանքիւր ըսաւ քէ « Երեկ իրիկուն ուշ ատեն եկայ, պատերազմի ոստիկանին քղեր բերի, ու հարկիքը սկսած էր՝ երբոր ես ալ ներս մտայ. հասած ջնասած քու վրաղ խօսքեր լսեցի » ըսաւ, ու ամեն բան տեղն ի տեղը պատմեց: Խեղճ Նոյեմին շատ աշխատեցաւ որ սիրտը առնու, ճար չեղաւ. Տարմանքիւրին խղճմտանքը սաստիկ զարնելով որ այնպիսի կտրիճ մարդու մը արիւնը բափեց, դարձաւ Նոյեմիին խրատ տուաւ քէ ինչ գէշ բան է անխոհեմութիւնը. « Նայէ, ըսաւ. դուն « ալ գիտես քէ որչափ սէր ունէի ես քու վրաղ « պզտիկուց ի վեր... եւ հիմա պետք է որ ալ իրա- « րու երես չտեսնենք... Ես գիտեմ որ դուն ամե- « նելին յանցանք մը չունիս. բայց ինչ օգուտ, « ուրիշները մտքերնին դրած են քէ դաւաճան « խառնակիչ անհաստատ ու անխոհեմ աղջիկ « մըն ես, եւ պատուաւոր մարդկանց արիւնը կը- « մտնես... ճիշտ, դուն այդ վարքովդ զքեզ ալ « քշուառացուցիր՝ զիս ալ... Մնաս բարով, Նոյե- « մի. շատ դժուարս կուգայ որ քեզմէ պիտի հե- « ռանամ. բայց ինչ ընեմ, խոհեմութիւնը ասանկ « կըցուցընէ... Նայէ, ուրիշներն որ համարմունք- « նին կորսընցուցեր են վրայեղ, գոնէ դուն քու « պատիւդ պահէ: » Աս ընաւ, ու ծերունի ծառայ- ին յանձնելով օրիորդը՝ ելաւ գնաց:

Նոյեմի սոսկալի տրտմութեան եւ յուսահատու- րեան մէջ ընկղմած, քանի որ կըմտածէր քէ ուրիշներուն առջեւ անունը մէկ ստրկի եղեր է՝ խելքը գլխէն կերբար. այն ատեն հասկըցաւ խեղճը քէ չար օրինակը ինչ գէշ բան է եղեր, բայց

շատ ուշ էր. ժերմէնին վիզը պլլուեցաւ լալով ու ըսաւ. « Ա՛հ, բարեսիրտ ու հաւատարիմ ծառայ. դուն միայն կրնաս ազատել զիս այս անտանկի վիճակէս... Տարմանքիւրէն այսուհետեւ յոյս չկայ ինծի... մօրս բրածները երեսին տալ՝ իմ բանն չէ. կարենայի ալ զինքը յանդիմանել նե՛ » ինչ շան պիտի ըլլար, անունն արուելէն ետքը... դուն ալ գիտես որ յանցանքը իմն չէ... Այ ես հոս չեմ կրնար մնալ. պետք է որ դուն զիս առնուս հօրս քով տանիս. շուտ ըրէ, ճամբու պատրաստութիւն տես. ժամ մը առաջ հեռացուր զիս մօրս քովէն: » Պատասխան տուաւ ծերուկը քէ « Շատ աղէկ. ես զքեզ առնեմ տանիմ՝ ողջ առողջ հօրդ ձեռքը տամ... բայց երկու հոգի մէկտեղ ինչպէս պիտի ընենք այն երկայն ճամբան, եւ որչափ ծախք կըլ- լայ մինչեւ Փեքրպուրկ... Կեցիր, միտքս բան մը եկաւ. ես փոքրիկ եկամուտ մը ունիմ՝ տարին երեքհարիւր ֆրանքի, որ ողորմած հոգի մեծ մամդ կապեր է ինծի. անով ճամբուն ծախքը կընո- գանք... շուտ ընենք ուրեմն, ելլենք այս տես... Երբամ կառք մը բերեմ. անով առաջ իմ ազգա- կաններէս մէկուն տունը կերբանք, որ Սըրաս- պուրկի ճամբուն վրայ գեղ տեղ մը կընստի՝ ասկեց տասըհինգ մղոն հեռու. հոն քանի մը օրուան մէջ անցազիր մը կըճարեմ՝ մէջը դնել տալով քէ դուն իմ աղջիկս ես, կեցնենք կերբանք... Միտ առ ուրեմն, մի վախնար. գիտցիր որ մեծ մամդ եր- կինքը բարեխօս է քեզի համար... » Աս ըսաւ ու ելաւ գնաց. Նոյեմին մնաց սաստիկ շփոթութեան ու տարակուսանքի մէջ. մօրմէն բաժնուիլը մեծ ցաւ էր սրտին, վասն զի կըմտածէր որ բերես մէյմըն ալ յաւիտեան չտեսնէ զինքը. բայց մէկ կողմանէ ալ քանի որ կըմտմտար այն անխոհե- մութիւններն որ ընել տուեր էր իրեն, քանի որ կըլիշէր քէ ինքը ինչ էր Մերվիլ կոմսուհոյն տունն եղած ատենը, եւ ինչ վիճակի հասաւ մօրը քով, սիրտ կառնէր միտքը դրածը կատարելու... Եկաւ ժերմէն, իմացուց քէ կառքը պատրաստ է. Նոյե- միին ձեռքը ոտքը դող ելաւ, մօրը կենդանագիրը համբուրեց լալով ու ըսաւ. « Թերեւս մէյմըն ալ չտեսնեմ զքեզ: » Մեկէն ծունկ չօքեցաւ, մօրը համար այնպիսի ջերմութեամբ մը աղօթք ըրաւ որ շատոնց չէր ըրած. մէյմըն ալ նայեցաւ կենդանագրին վրայ, ու ելաւ գնաց հաւատարիմ ծառային ետեւէն:

Այն իրիկունը Ամելիան ուշ ատեն տուն դար- ձաւ. միտքը դրած ըլլալով որ ի հարկէ աղջիկը իր սենեակը պառկած կըքնանայ՝ ինքն ալ իր բնա- կարանը քաշուեցաւ ու հանգիստ քուն մը եղաւ:

երկրորդ առաւօտ՝ կեսօրը մօտեցաւ, դեռ Նոյեմին չէկաւ չերեցաւ: Ծառաներուն հարցուց, ըսին թէ Նոյեմին իր սենեակը չէ, ժերմենն ալ մէջտեղը չերեւնար: Մտքէն անցաւ որ գուցէ երկուքն ալ մէկտեղ ելեր են կանուխկէկ ժամ գնացեր են: Ելաւ գնաց իր աշխատութեան սենեակը, ու գրասեղանին վրայ բուրդ մը տնտա՝ այս հասցեով. « Առ մայրն իմ: » Նայեցաւ որ գրերը արտատուքի կաթիլներով աւրուածի պէս են. սիրտը դող ելաւ, մէկէն ի մէկ բացաւ բուրդը, տեսաւ որ մէջը այս խօսքերս գրուած են. « Ես քու ձեռքդ անմեղ անա-
 « րատ յանձնուած էի, հիմա ձեռքդ գրեթէ աւրը-
 « ւած կեցեմ... անա նորէն հօրս կըտանիմ այն
 « աղէկութիւնն որ քովդ մնալով պիտի չկարենայի
 « անկորուստ պահել... Ո՛վ մայր իմ, լաց Նոյեմիիդ
 « վրայ... Եւ օրհնութիւնդ տուր իրեն: » Ամեղիան խելքը կորսնցուցածի պէս պաղեցաւ մնաց. կարծէր թէ երազ է տեսածը. ինքզինքը կուգէր խաբել, խելքը վրան ժողվել, ու չէր կրնար. ընկաւ բազմոցի մը վրայ, լալով ողբալով կարդաց նորէն այն բուրդը. ետքը վեր ցատքեց, խենթի պէս վազեց աղջկանը սենեակը, ու անոր գրասեղանին վրան ալ այն դժբաղդ վզնոցին պահարանը գտաւ, հետը այս տոմսակով. « Այս վզնոցը եղաւ իմ խեղճութեանս
 « ու քեզմէ բաժնուելուս պատճառ. կըխնդրեմ որ
 « ոչ երբեք վիզդ կախես: — Ոչ երբեք, ոչ երբեք կըկախեմ, սիրելի Նոյեմիկս, կանչեց Ամեղիան՝ մէկդի նետելով վզնոցը. այն ինչ յանցանք էր որ ըրի ես... Եւ հիմա ինչ սոսկալի խրատ է որ կըլսեմ: »

Նոյեմիին այս կերպով յանկարծակի փախչելուն պատճառը ուզեց ծածուկ պահել իր ճանչուորներէն, եւ կըսէր ամենուն թէ պարօն Նորլիս խնդրեր էր որ աղջիկս իր քովը դրկեմ. բայց քիչ ատենէն ամեն բան դուրս ելաւ: Թիանժ դերակոմսին մահուան դուռը հասնիլն ալ երբոր լսեց, սրտին ցաւը կրկին եղաւ, վասն զի այն պատճառաւ Տարմանքիւր ստիպուեցաւ Գաղղիայէն փախչելու, եւ քիչ մնաց որ գինուորական պաշտօնէն ալ վար պիտի ձգուէր: Բաղդը բանեցաւ որ դերակոմսը կամաց կամաց վրայ եկաւ, եւ ետեւէ եղաւ որ իր պատուական ոսոխը պաշտօնէն չիյնայ. մեր կոռույն մէկնատիկ պատճառ աչն անխոհեմ մայրն էր որ ասկէց ետքը երեսն ալ չեմ ուզեր տեսնել կըսէր:

Քիչ ատենէն Ամեղիան բուրդ մը առաւ պարօն Նորլիսէն. մէջը կըսէր թէ « Նոյեմին այսուհետեւ Գաղղիա ոտք պիտի չկոխէ՝ իր մօրը չար օրինալին պատճառաւ. ես ալ պիտի երբամ Խրիմ քա-

շուիմ եւ հոն երկրագործութեան ետեւէ ըլլամ, որպէս զի խեղճ Նոյեմիկս ալ անով գրօսանք մը ունենայ, վասն զի աշխարհք մտնելու միտք չունի: » Թուղքը վերջացրնելու ատեն աս ալ կըսէր թէ « Ասկէց ետքը մեր ամուսնութեան կապը քա-
 « կուած է. բայց որպէս զի գայթակղութիւն չըլ-
 « լայ եւ դատաստանական որոշմունքներով
 « խնդիրը փուճ տեղը չերկրնայ, անա քեզի տա-
 « բուէ տարի վեց հազար ֆրանք կըկապեմ որ
 « քու ինծի բերած օժիտիդ շահն է: »

Պետք եղաւ որ ասկէց ետքը Ամեղիան իր պալատը բողո, պզտիկ տան մը մէջ քաշուի նստի. սրտին ցաւէն ալ քիչ ատենի մէջ պառուեցաւ, երեսը նայող չմնաց, քովը հանդիպող չմնաց, սկսաւ տրտում տխուր կեանք մը անցընել: Իր մէկնատիկ միւրաբարանքը Նոյեմիէն առած բղբերն էին, անոնք ալ իր յանցանքները միտքը կըձգէին... քանի քանի անգամ ավստոսաց որ ինչպէս իր աղջկանը պատիւը կորսնցընելուն եւ անոր աքսորանքին պատճառ եղաւ: Վերջապէս երբոր գլխէն անցած գնացած բաները միտքը կըբերէր, ու այն տարիքը հասեր էր որ մարդս դարձար տեղէ մը իշնայու կերպով մահուան կըմօտենայ ու ձեռքէն բռնող սիրելի անձի մը օգնութեանը կարօտ է, որ մայրն որ տեսներ՝ կըդառնար կըսէր անոր. « Ո՛վ մայրեր,
 « աղէկ նայեցէք, չըլլայ թէ ձեր աղջկանց կըրու-
 « րիւնը երեսի վրայ բողոք. ինծի նայեցէք ու
 « տեսէք թէ ինչ վիճակի հասաւ ես որ կնիկ մարդ-
 « կանց մէջ ամենէն զարդարկոտն էի, ամուսին-
 « ներուն մէջ ամենէն բարերաղոյն էի, մայրերու
 « մէջ ամենէն սիրելին էի. լացէք ողբացէք իմ
 « վրաս, լացէք ողբացէք Նոյեմիկիս վրայ... Եւ
 « մտածեցէք թէ չար օրինակին վնասները որչափ
 « սոսկալի են: »

Ազգի մը իսկական երջանկութեանը պատճառ՝ բարեկիրք գերդաստաններն են. բարեկիրք գերդաստան կազմողներն ալ մայրերն են. — Երանի այն ազգին որ մայրական դատաւարակութիւնը ծաղկեցընելու փոյրն ու խնամքը օրէ օր աւելցընելու կընայի: